

WALTER BREUKERS EN JAAP GODRIE

WIJ ZIJN GEEN Op zoek naar een nieuw mensbeeld MACHINES

ten have

Saaie vernietiging

Er is ons iets uitzonderlijks overkomen. De beste omschrijving is een woord dat iedereen kent, maar dat we aarzelen te gebruiken. Het is namelijk niet zo'n populair woord in deze tijd. Zeker met onze achtergrond in wetenschap, filosofie en geschiedenis hoor je het eigenlijk niet te gebruiken. Doe je het wel, dan ben je een irrationeel, zweverig type. Toch gaan we het doen, en we vragen je om je oordeel nog even uit te stellen. Daar komt-ie: er is ons een *wonder* overkomen.

We zouden je zo kunnen vertellen wat het wonder is, maar dan zou je het waarschijnlijk niet geloven. En nog belangrijker: het zou je niet de hoop geven die het ons geeft. De hoop van een nieuw mensbeeld. Om die te begrijpen én te voelen, moeten we je de weg ernaartoe vertellen, de hele geschiedenis. Dat is geen kant-en-klaar verhaal, maar een organisch proces, dat soms verwarrend is. Zo gaat dat met levende wezens, iets wat

in non-fictie vaak vergeten wordt. Daar verschijnt de wereld als geordend, logisch en overzichtelijk. Maar die leugen kunnen we ons niet meer veroorloven.

*

Ons verhaal begint een paar jaar geleden, tijdens een evenement van een groot internationaal accountancykantoor. We gaven er een *keynote* – dat is een enigszins prijzige presentatie – voor honderdvijftig partners en *directors* uit Europa. De locatie was de Koepelkerk in Amsterdam. In de aanloop naar het evenement spraken we verschillende hogere managers van het accountancykantoor. Zo kwamen we voor het eerst in contact met iemand die we Basile zullen noemen.

Basile was een Nederlandse managing partner – een soort opperbaas – en hoofd van de bijeenkomst. Zijn collega's noemde hem liefdevol 'de kleine Napoleon'. Ik vond dat een vreemde bijnaam, want het leek me dubbelop. Maar Jaap, die historicus is, zei dat Napoleon voor zijn tijd helemaal niet klein was en ten onrechte die reputatie heeft gekregen. Hoe het ook zij, de bijnaam werkte. Basile was inderdaad een kleine maar dominante man, met een scherpte die gek genoeg vriendelijk aanvoelde. We hadden hem voor het eerst online gesproken, maanden voor het event. Zijn aanwezigheid sneed door het beeldscherm heen. Hij was opvallend vrij en rebels voor een werknemer van een grotere corporate, waar je meestal bescheiden, ietwat voorzichtige mensen tegenkomt.

Natuurlijk, richting de top van zo'n piramide kraaien meer haantjes, maar over het algemeen loopt iedereen netjes in de pas. We zagen toen nog niet dat Basiles rebelsheid heel wat dieper ging. Het leek vooral een act.

In de gesprekken met Basile en de andere managers probeerden we het thema *risk assurance* te begrijpen. Dat viel niet mee. Na vier uitgebreide interviews en mails vol lange documenten was de verwarring alleen maar groter geworden. Daar maakten we ons echter geen zorgen om; daaraan waren we gewend. Grote organisaties genereren nu eenmaal taalmist. Wel maakten we ons lichte zorgen om Basiles *personal assistant*, een wantrouwige New Yorkse die ons in haar greep wilde krijgen. Ze probeerde ons een strenge *NDA (non-disclosure agreement)* te laten ondertekenen en ze wilde een generale repetitie op de avond vóór het optreden, om het script zin voor zin te controleren. Omdat we daar niet in meegingen, bleef er een wolkje spanning hangen.

Eindelijk was het zover. In de kerk hing een groen-roze led-sfeer. We zaten op de eerste rij. Na een ietwat ongemakkelijke aankondiging waarin we als 'briljant' werden voorgesteld, stapten we op het podium voor een verhaal waarin we hun wereld van wetgeving, technologie en geld koppelden aan onze wereld van filosofie, wetenschap, kunst en geschiedenis. Omdat we altijd nieuwe verhalen maken om het publiek te prikkelen, wisten we niet wat er ging gebeuren. Ik keek naar de New Yorkse en mij schoten beelden te binnen van een bijeenkomst in de RAI Amsterdam, waar we voor tweeduizend klan-

ten van een heel groot techbedrijf een kleine rel veroorzaakten waarvoor we weken later nog enkele doodsb bedreigingen ontvingen. Hopelijk ging het ditmaal beter.

Accountancy, zeiden we, is een gevolg van nieuwe wiskunde. Het was namelijk de Arabische wiskunde die tijdens de renaissance tot de praktijk van dubbel boekhouden leidde en zo voor een revolutie zorgde in het denken over geld. We spraken over Luca Pacioli, bevriend met Leonardo da Vinci, die het dubbel boekhouden als eerste beschreef. We wisselden ons verhaal af met orgelmuziek van Olivier Messiaen. In de Koepelkerk stond namelijk een Bätz-orgel, een enorm donkerbruin monster. Het orgel mocht die dag helaas niet gespeeld worden, maar we lieten muziekfragmenten horen uit verborgen geluidsboxen. Steeds als er orgelmuziek klonk, keken we eerbiedig omhoog naar het orgel. Het publiek keek mee.

Na onze laatste woorden klonk er enthousiast applaus. Er volgden geen rellen op sociale media en geen doodsb bedreigingen. Een hele opluchting. We kregen zelfs de vraag of we de *young talents* eens wilden uitleggen wat risk assurance nu precies inhield, want daar hadden ze zelf behoorlijk wat moeite mee. De spanning zakte weg, maar toen moest het belangrijkste moment nog komen.

's Avonds verdwenen de rijen stoelen en verschenen er strak gedekte, ronde tafels in de koepelruimte. Op het podium begon een jazzband te spelen, en er was een *photobooth* met papieren snorren en vlinderstrikjes op

houten stokjes. De sfeer werd met elke gang uitbundiger. Verschillende partners probeerden bij Basile aan tafel te komen, maar hij serveerde ze resoluut af. Wij zaten tussen Basile en een Duitse managing partner in. Telkens wanneer onze glazen leeg dreigden te raken, werden ze van rechts bijgevuld. Er werd luid gesproken, steeds luider, zodat we Basile soms amper verstonden. Hij was opvallend geïnteresseerd in de vriendschap tussen Luca Pacioli en Leonardo da Vinci. Ook wilde hij alles weten over de oorsprong van dubbel boekhouden en hoe deze samenhang met Arabische cijfers. Inmiddels begrijpen we waarom.

De Duitse managing partner stond op, zei iets fraais over de jazzband en vroeg om applaus. Er klonk beschonken gejuich. Steeds meer partners en directors begonnen van stoel te wisselen. Sommige hielden bord, bestek en glas vast alsof ze naar de keuken liepen. De ene partner nam de lepel van een ander om het dessert weg te werken.

Basile begon over de toestand van de wereld – het ‘ondermaanse’, zoals hij het noemde. Volgens hem was de situatie zoals die in Wenen was voor de instorting van het Habsburgse rijk, maar dan op globale schaal. Een kartonnen façade die een gapende leegte verborg. De Duitse managing partner zei dat Basile een houten huis in de Alpen had laten bouwen – ‘honderd procent zelfvoorzienend’ –, waarna Basile snel van onderwerp veranderde. Hij liet drie glazen cognac halen, om ons vervolgens mee te nemen naar het hoge balkon van het

Bätz-orgel. Hij vertelde dat het orgel tijdens een brand in de jaren negentig zoveel waterschade had opgelopen dat er nog maar drie organisten op mochten spelen. Helaas hadden ze er geen kunnen strikken. Aan de prijs lag het niet.

Via een benauwd trappenhuisje kwamen we hoog in het orgel. Basile schoof een groen gordijn opzij en plots torenden we uit boven het schuimende accountancyge-zelschap in het fluorescerende led-licht. Basile sprak met gedempte stem. We herinneren ons de precieze woorden niet meer, maar het ging ongeveer als volgt: ‘Gezelschap-pen zoals deze bepalen onze wereld’, zei hij. ‘Dit is de top van een theoretische organisatie, zoals ik ze noem. Theoretische organisaties zijn de machtigste wezens op aarde, vele malen machtiger dan jullie en ik, ordinai-re stervelingen.’ Hij keek even voor zich uit. ‘Dit soort groepen bepaalt wetten, regels en richtlijnen, economie en politiek. Ze bepalen onze cultuur, onze landschap-pen, infrastructuren en atmosferen. De hele toestand. En daarmee, heren, zijn ze hoofdverantwoordelijk voor de vernietiging die gaande is. Want jullie weten het: we haasten ons richting een globale catastrofe, een stevig potje uitsterven, homo sapiens inclus.’ Hij pauzeerde. ‘Tegelijkertijd zijn dit de plekken waar je wilt werken. In organisaties zoals deze ben je het beste beschermd tegen de gure wind buiten.’ Hij keek ons even aan om te zien hoe we reageerden en ging verder: ‘En weten jullie wat het vreemde is? Dat het zo ongeloofelijk saai is. Kijk eens om je heen. Dit is het meest feestelijke moment in het le-

ven van een theoretische organisatie. De rest van de tijd zitten we in steriele, witte ruimtes, achter beeldschermen en in meetings, kwebbelend over onbenulligheden.'

De jazzband deed ondertussen een poging tot dansmuziek, maar het gezelschap bleef zitten. 'Zo heb ik het grootste en belangrijkste deel van mijn leven doorgebracht, zittend, en voortdurend heb ik bijgedragen aan de vernietiging.' Hij maakte een vaag gebaar. 'Er bestaat een relatie tussen saaiheid en vernietiging. Het is de saaiheid die de vernietiging mogelijk maakt. Als deze kerk zou branden door onze vlieggreizen van vanochtend ... als deze mensen zouden krijsen van de brandwonden in hun vel; rood, verkoold, stikkend onder een brandend orgel, waaruit de vreemdste tonen zouden sissen, dan zou het spannend zijn, dan zouden we onszelf voortaan misschien beheersen. Maar theoretische organisaties zijn ongeloofelijk saai, en juist daardoor is deze vernietiging mogelijk. We leven in een tijdperk van saaie vernietiging. Tenminste, nog net.'

De stilte die Basile liet vallen overstemde de muziek. Jaap en ik keken elkaar aan, en we meenden dat Basile een antwoord verwachtte. Ik probeerde iets sufs als: 'En hoe zou jullie bedrijf dit kunnen veranderen?' Hier verdween de scherpste in zijn gezicht eventjes. Hij glimlachte: 'Ik vrees dat dat onmogelijk is. We kunnen niet anders.'

'Hoe bedoel je?'

'Nou, zoals jullie weten, zijn wij niets anders dan genetische algoritmen. Deze algoritmen sturen complexe

lichaamsmachines aan. Het enige doel is: overleven. Al die machines strijden om te overleven in een zinloos universum. En zie: onze genen doen het goed. Ze weten de wereld zo in te richten dat ze explosief in aantal toenemen. Zeker de genen van de baasjes hier onder ons blinken daarin uit. Kijk maar.' Hij staarde even voor zich uit. 'Al die duurzaamheid en roze ideeën van jullie zijn hartstikke mooi, ga er vooral mee door, maar uiteindelijk is het allemaal zinloos. We zijn een plaag en we zullen ten onder gaan. Het is pure wiskunde die zichzelf uitspeelt en er is niets wat we daaraan kunnen doen. Het is een saaie waarheid, maar onontkoombaar.'

Basile had gesproken. Hoewel we bekend waren met de meeste ingrediënten uit zijn verhaal, was de saaie vernietiging nieuw voor ons. Jaap keek me aan. Ik voelde dat ik iets moest zeggen, want dit was mijn terrein: abstracte bespiegelingen en grote halen. Het lukte me echter niet om een passend antwoord te vinden, er kwam niets bij me op. Ook Jaap bleef stil. 'Kom, laten we nog een glas wijn drinken', zei Basile. 'Dat krijgt meer diepgang na pessimistische praatjes.'

‘Breukers en Godrie proberen met hun wonderlijke project, waar kunst en filosofie in elkaar vloeien, niets minder dan ons te bevrijden van ingeroeste mensopvattingen. Dat leidt tot verbluffende resultaten: de mens is een eindeloze improvisatie en de mannetjes van deze soort zijn niet meer dan “kletsende zijtakjes van de evolutie” in een overdonderende materiële, dus moederlijke, wereld.’ – RENÉ TEN BOS

Wij zijn geen machines, geen algoritmes, geen computers. Toch denken we vaak in zulke beelden over onszelf. Die denkfout heeft grote gevolgen: we richten onze wereld in alsof die een machine is – efficiënt, voorspelbaar, controleerbaar. Dat is niet alleen dodelijk saai, het is ook vernietigend.

In dit boek gaan Walter Breukers en Jaap Godrie op zoek naar een radicaal ander mensbeeld. Hun tocht begint in de wereld van organisaties – broedplaatsen van mechanistisch denken – en voert langs wetenschap, filosofie, kunst en geschiedenis. Zo ontstaat, laag voor laag, een hoopvol en springlevend zelfbeeld. Verwacht geen kant-en-klare antwoorden, maar een uniek boek vol onverwachte wendingen en inzichten, waarna alles een beetje is veranderd.

WALTER BREUKERS is filosoof en biomedicus. **JAAP GODRIE** is kunstenaar en historicus. Samen ontwikkelen ze nieuwe perspectieven op de grote vraagstukken van deze tijd. Eerder schreven ze *Verslaafd aan Oneindigheid* dat veel nationale en internationale aandacht kreeg.

‘Er is het verhaal, de zoektocht, het verhaal-in-het-verhaal, de vertelwijze, de verwevenheid van woord en beeld, kortom: dit boek bruist. Dus, lezer, lees dit boek niet, proef het, ervaar het, beleef het.’ – JEAN PAUL VAN BENDEGEM

